

Hermann Gabriella

A diaszpóra-politika koncepciójának különböző aspektusai és lehetséges tanulságai a magyar kutatás számára

1. Bevezetés

Bár az utóbbi időben megsokszorozódott a diaszpórával foglalkozó nemzetközi szakirodalom száma, és a diaszpóra-kutatás speciális területével, a diaszpóra által végzett, és azt különböző formákban érintő politikai tevékenységgel szintén számos kutatási irányzat foglalkozik, a diaszpóra-politika önálló jelenségként való elemzését és a magyar diaszpórák politikai viszonyrendszerére való alkalmazását kevesebb tanulmány tűzte ki célul. Jelen írás a témában született nemzetközi szakirodalmak egy szegmensének bemutatásával gondolatébresztő kíván lenni a magyar diaszpóra-politika önálló jogon való, tehát nem állami gyakorlatok szempontjából történő kutatása és az azt alátámasztó empirikus adatok összegyűjtése, feldolgozása számára. Tanulmányomban elsősorban Michael S. Laguerre és Eva Østergaard-Nielsen koncepcióira támaszkodom. Az említett szerzők az asszimilációs és a transznacionális megközelítésekkel szemben komplex módon tárgyalják a diaszpóra politikai viszonyrendszerét. A tanulmány e munkák alapján előbb a diaszpóra-politika fogalmát tárgyalja, majd a diaszpóra anyaországgal és befogadó országgal folytatott politikai kapcsolatrendszerét mutatja be, s ezeken túl olyan szakirodalmakkal is összeveti, amelyek csak az anyaországra (Waterbury), vagy csupán a befogadó országra (Haney-Vanderbush, Smith) koncentrálnak, illetve más szempontból világítják meg a diaszpórák politikai tevékenységeit (Sheffer).¹ Írásom, ahol ez lehetséges, lábjegyzetben magyar példákkal is

¹ Habár Gabriel Sheffer Laguerre-hez és Østergaard-Nielsenhez hasonló módon, a diaszpóra-politika transznacionális kapcsolatokban való elhelyezését javasolja, elemzést nem az ő megállapításaira építem, mivel ő nem a diaszpóra önálló politikai gyakorlataira fókuszál, hanem azokra a komplex viszonyokra, amelyek az általa *etno-nem-*

illusztrálja az elméleti megközelítéseket, végül összegzi ezek hasznosságát a magyar diaszpóra politikai gyakorlatainak feltárása számára.

2. A diaszpóra-politika meghatározása

E témában született tanulmányokban sokszor eltérőek a konklúziók, attól függően, hogy eredetileg a kutatás mely diszciplínából indul ki, konkrétan mely befogadó- és mely anyaországra koncentrálnak, valamint a vizsgált diaszpóra milyen státussal bír a befogadó országban.² A kutatási irányok emellett eltérően alakultak a két, első világbéli országot tömörítő, s a legtöbb bevándorlót befogadó kontinensen, hiszen a bevándorlók politikai tevékenységével kapcsolatban az európai kutatók elsősorban azok asszimilációjára és politikai integrációjára, kevésbé transznacionális politikai gyakorlatokra fókuszáltak.³

A magyar kutatás a Magyarországról kivándorló tömegek politikai tevékenységének mértékéhez képest aránytalanul elmaradt az elméletalkotásban. Ez alól kivételt képez a Papp Z. Attila által szerkesztett, elsősorban szociológiai módszerekkel vizsgálódó, de a szervezetek politikai tevékenységére is kitérő összefoglaló munka, a *Beszédből világ*,⁴ Herner-Kovács Eszter széles szakirodalmi áttekintésre építő két tanulmá-

zeti diaszpóráknak nevezett entitások politikai helyzetét befolyásolják. Az általa felvázolt elmélet így módon a két szerzőtől eltérő rendszert alkot. (Hans van Amersfoort: Gabriel Sheffer and the Diaspora Experience. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*. Volume 13, Number 2/3, Fall/Winter, 2004. 359-373., itt: 359.)

² Részletesebb kutatástörténeti összefoglalót lásd Terrence Lyons – Peter Mandaville: *Global Migration and Transnational Politics. A Conceptual Framework*. Center for Global Studies. Project on Global Migration and Transnational Politics. George Mason University. Working Paper no. 1., March, 2008. 12. Letöltés helye: http://www.gmu.edu/centers/globalstudies/publications/gmtpwp/gmtp_wp_1.pdf; letöltés ideje: 2015.05.31.

³ Østergaard-Nielsen, Eva: *Politics of Migrants' Transnational Practices*. Working Paper for the Conference on Transnational Migration: Comparative Perspectives. Princeton University, 30 June-1 July, 2001. 29. 6. Letöltés helye: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-01-22%20Ostergaard.doc.pdf>; letöltés ideje: 2015.05.31.

⁴ Papp Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*. Gondolat: Budapest, MTA Etnikai és Kisebbségkutató Intézet, 2008. 514.

nya, melyek közül a korábbi a diaszpóra befogadó ország felé irányuló politikájának egy speciális esetét,⁵ későbbi pedig az anyaország diaszpóra felé irányuló aktuális politikáját tárgyalja összefoglaló módon.⁶ Utóbbi kérdés történetét a rendszerváltozást követő évtizedben dolgozza fel Tóth Judit,⁷ más kutatók pedig a befogadó ország bevándorlás-politikáját, illetve ennek és az emigránsok politikai irányultságának a magyar diaszpóra egyéni és közösségi identitására gyakorolt hatását, illetve a politikai elemzések diaszpóra fogalom alakulásában játszott szerepét vizsgálják.⁸ Ezekon kívül a hidegháború időszakának magyar etnikai lobbijáról amerikai szempontú megközelítéséből született írás Judith Fai-Podlipnik tollából, amely a közép-kelet-európai antikommunista mozgalmak elméleti keretéhez illeszkedik.⁹ Több más empirikus esetről azonban elsősorban emigráns kutatók, így Borbándi Gyula esszéisztikus formában, elméleti háttér nélkül felvázolt emigráció-történeti összefoglalóiból,¹⁰ és Várdy

⁵ Herner-Kovács, Eszter: Challenging the Conventional Wisdom on Ethnic Lobby, *Minority Studies*, Nemzetpolitikai Kutatóintézet, 15. sz., 2013. 199-220.

⁶ Herner-Kovács, Eszter: Nation-Building Extended: Hungarian Diaspora Politics. E tanulmány kibővített, magyar változatát lásd jelen kötetben. *Minority Studies*, Nemzetpolitikai Kutatóintézet, 17. sz., 2014. 55-67.

⁷ Tóth Judit: Az elmúlt évtized diaszpórapolitikája. In: szerk. Sik Endre és Tóth Judit: *Diskurzusok a vándorlásról*. MTA Politikai Tudományok Intézete. Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont: Budapest, 2000. 218-251.

⁸ Fejős Zoltán: Diaszpóra és az „amerikai magyarok” – háttér egy fogalom alkalmazhatóságához. In: szerk. Kovács Nóra: *Tanulmányok a diaszpóráról*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Gondolat: Budapest, 2004. 9-24.; Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940. Akadémia: Budapest, 1982. 638; itt: 130-163. Uő: Magyar szórványok multietnikus környezetben és az etnikus politika. In: *Magyarságkutatás. A Magyarságkutató Intézet évkönyve 1989*. Budapest, 1990. 23-38.; Járosi Katalin: Nagyváros, politika és reprezentáció a Berlinben élő magyarok etnicitásának tükrében. In: Kovács, Tanulmányok, i.m., 87-95.; Kovács Nóra: *Szállítható örökség: magyar identitássteremtés Argentínában. 1999-2001*. MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat: Budapest, 2009. 239.

⁹ Judith Fai-Podlipnik: One Goal, Many Paths. Internal and External Struggles of the Hungarian Émigrés. In: Ieva Zake (ed.): *Anti-Communist Minorities in the U.S.: Political Activism of Ethnic Refugees*. Palgrave MacMillan: New York, 2009. 87-107.

¹⁰ Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945-1985*. Stichting Mikes International: Hága, 1985., valamint Uő: *Emigráció és Magyarország. Nyugati magyarok a változások éveiben. 1985-1995*. I-II., 848. Európai Protestáns Szabadegyetem: München, 1996. 459.

Béla hasonlóan értékes, ám politológiai szempontból elméleti háttérrel szintén nélkülöző írásából,¹¹ valamint más történeti feldolgozásokból¹² tájékozódhatunk.

Eva Østergaard-Nielsen a *transznacionális politikai kapcsolatrendszer*t a bevándorlók és menekültek „anyaországuk politikájában való határon átnyúló, és befogadó országuk politikai intézményeiben történő közvetett” részvételében határozza meg¹³ a németországi török és kurd bevándorlók gyakorlatainak vizsgálatával kapcsolatban. Ehhez hasonló felfogással vizsgálódik Michael S. Laguerre, a haiti diaszpóráról szóló kötetében.¹⁴ Elméleti keretében a *diaszpóra-politika* mint politikai gyakorlat minden lehetséges dimenzióját igyekezett számba venni (Østergaard-Nielsen és Laguerre fogalmainak a szakirodalom korábban használt koncepcióival való összevetését lásd *1. táblázatban*). Laguerre a diaszpórát teszi meg fókuszpontjaként, a diaszpóra-politikát egy „határon átvélő protopolitikai rendszerként” definiálja, amelynek létezése a befogadó országgal és az anyaországgal történő sikeres együttműködéstől függ. Az állam által fenntartott intézményeken alapuló belpolitikával és nemzetközi politikával ellentétben, a diaszpóra-politika transznacionális politikai gyakorlatokban és az állami intézmények határon átnyúló kiterjedtségében nyilvánul meg, amely földrajzi korlátok nélkül számos politikai szervezetet, szereplőt összeköt, ezáltal pedig egy alternatív politikai szférát teremt.¹⁵ Emiatt az államra vagy a nemzetközi kapcsolatokra fókuszáló elemzés helyett a diaszpóra-politika globalizáció-elmélet kontextusában való vizsgálatát javasolja. A csupán a politi-

¹¹ Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága: Budapest, 2000. 840., valamint Várdy Béla – Várdy Ágnes: *Újvilági küzdelmek: az amerikai magyarok élete és az óhaza*. Mundus: Budapest, 2005. 370. Válogatott bibliográfiáját lásd: http://www.aetas.hu/2003_3-4/2003_3-4-29.htm; letöltés ideje: 2015.05.29.

¹² Lásd például Glant Tibor, Kádár-Lynn Katalin, Nóvé Béla, Stefano Bottoni és más történészek emigráns politikai tevékenységekkel kapcsolatos munkásságát.

¹³ Østergaard-Nielsen, 2001, *Politics of Migrants' Transnational Practices*, i.m.

¹⁴ Laguerre, Michael S.: *Diaspora, Politics and Globalization*. Palgrave Macmillan: Gordonsville, VA, USA, 2006. 240.

¹⁵ Uo., 2-4.

kai integrációra vagy transznacionális jelenségekre – mint két szélsőségesen vagy csak a befogadó ország, vagy csak az anyaország politikai gyakorlataira – építő megközelítésekkel szemben, Laguerre *diaszpórikus globalizációként*¹⁶ határozza meg a diaszpóra-politika keretétül szolgáló makro körforgást (lásd *1. ábra*).¹⁷ Az általa javasolt *diaszpóra-politikai modell* pedig e transznacionális politikai gyakorlatokat a diaszpóra anyaország és befogadó ország politikai intézményeihez fűződő kapcsolatainak, továbbá a diaszpórák egymás közötti kapcsolatrendszerének tágabb kontextusában vizsgálja.¹⁸ Ezen kívül Gabriel Sheffer szintén hasonló módon, a diaszpóra – anyaország – befogadó ország hármában javasolja vizsgálni a diaszpórák politikai tevékenységét.¹⁹

¹⁶ Laguerre a *diaszpórikus globalizáció* fogalmát egy minden helyszínt magába foglaló keretként használja, amelyet az anyaország és különböző diaszpóra-területek közötti kapcsolatok mátrixában határoz meg, s mely egyszerre több jelenséget takar: migrációt, bevándorlók több helyen való szétszóródását, diaszpórák által lakott területek közötti kapcsolatot, valamint ezek transznacionális kapcsolatát az anyaországgal. (Uo., 5-6.)

¹⁷ Megjegyzendő, hogy a transznacionális politikai gyakorlatot Laguerre *nem* az Østergaard-Nielsen által megfogalmazott módon érti. Utóbbi szerző ugyanis a befogadó országot érintő politikai gyakorlatokat is belefoglalja e koncepcióba, míg korábbi szerzők nem. (Laguerre, 2006, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 7.)

¹⁸ Uo., 164. A magyar diaszpóra-politika helyzetére különösen alkalmazhatónak tűnik ez a felosztás, mivel a legtöbb bevándorlót kibocsátó országgal szemben, a diaszpóra politikai tevékenységét nagyban befolyásolja a határon túli magyarság politikai, társadalmi állapota, amelynek javítása érdekében az egyes nyugati befogadó országokban élő magyar diaszpóra közösségek egymással is együttműködtek.

¹⁹ Sheffer, Gabriel: *Diaspora Politics. At Home Abroad*. Cambridge UP: West Nyack, NY, 2003. 308, itt: 192-199.

1. táblázat. A diaszpóra-politika fogalomrendszere
(Laguerre, 2006 és Østergaard-Nielsen, 2003 alapján)

Laguerre		Korábbi elemzések (Østergaard-Nielsen alapján)	Østergaard-Nielsen
Koncepció	Aspektusok		
Diaszpóra-politika	Diaszpóra befogadó ország felé irányuló politikája	Etnikai lobbi ¹	Transznacionális politikai gyakorlat
	Diaszpóra anyaország felé irányuló politikája	Anyaországi politika, diaszpóra-politika ²	Emigráns politika, ³ transznacionális politikai gyakorlat
	Anyaország nemzetből kizárt tagok felé irányuló politikája	Diaszpóra-politika ⁴	n.a.
Etnikai politika	Diaszpóra erőfeszítése helyzete javítása érdekében a befogadó országban	Bevándorlási politika ⁵	Passzív módon adott politikai lehetőség- struktúra
Diaszpóra-politika	Diaszpóra más diaszpórák felé irányuló politikája	Transzlokális politika ⁶	n.a.

¹ Az etnikai lobbi értelmezését lásd a 4. fejezetben.

² A bevándorlók anyaországának bel- és külpolitikájának befolyásolására tett erőfeszítéseket a szakirodalom anyaországi politikának, vagy egyes kutatók diaszpóra-politikának hívják. (Østergaard-Nielsen, 2003, *Transnational Politics*, i.m., 21.)

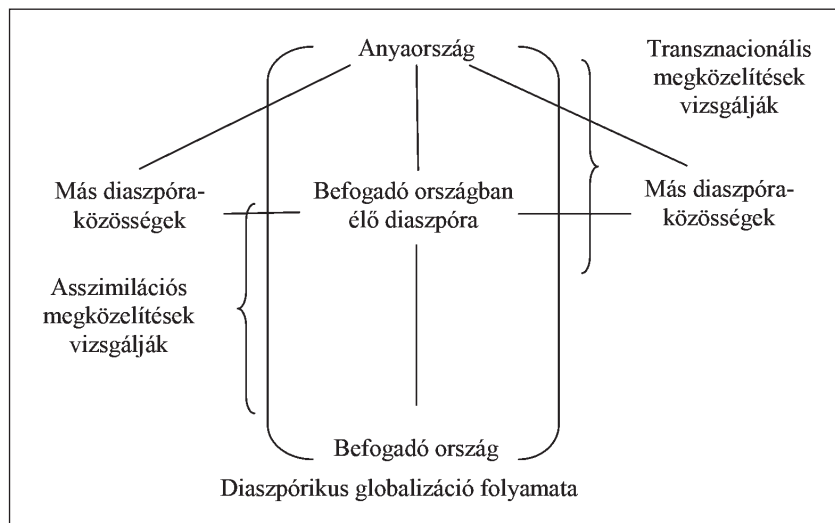
³ A kutató itt arra a gyakorlatra hivatkozik, amelynek során a bevándorlók az egyik oldalon, külföldi lakosokként saját transznacionális státusukért küzdenek, miközben a másik oldalon minden szempontból szülőföldjük felé elkötelezettek. (Uo.)

⁴ Ez az anyaországi politika azon alrendszerére vonatkozik, amely a szülőföld politikai rendszerében közvetlenül részt venni képtelen csoportok felé irányul. (Uo.) Herner-Kovács Eszter és Tóth Judit tanulmányaikban a diaszpóra-politika fogalmát ilyen értelemben használják. (Herner-Kovács, 2014, *Nation Building*, i.m., Tóth, 2000, *Az elmúlt évtized*, i.m.)

⁵ Ezt az elsősorban európai kutatók figyelmének középpontjában lévő fogalmat, a szakirodalom a bevándorlók által, a befogadó országban betöltött szerepük javítása érdekében kifejtett tevékenységekként határozza meg. (Østergaard-Nielsen, 2003, *Transnational Politics*, i.m., 21.) Laguerre ezt a politikát etnikai politikának hívja, és élesen elválasztja a diaszpóra-politikától. (Laguerre, 2006, *Diaspora, Politics and Globalization*, i.m., 3.)

⁶ Ezt a fogalmat a kutatók a diaszpóra bizonyos csoportja származási helyén élő közösség helyzetének javítására tett, akár nagyobb volumenű politikai változás katalizátorként is szolgáló erőfeszítések értelmében használják. (Østergaard-Nielsen, 2003, *Transnational Politics*, i.m., 21.)

1. ábra. A diaszpórikus globalizáció viszonyrendszere és a diaszpóra-politika²⁰ fogalmának modellje (Laguerre, 2006 alapján)

3. A diaszpóra és az anyaország politikai kapcsolatrendszere

Mind az anyaállamnak, mind a diaszpórának számos oka van az egymással való kölcsönös politikai kapcsolatfenntartásra. A diaszpóra anyaországgal való politikai kapcsolatai fenntartásának *belső oka* lehet az, ha anyaországi kapcsolatait a befogadó államban történő saját pozícióinak javítására használja fel, s *külső indoka*, amikor ellenzéki erőként lép fel az anyaországi kormánnyal szemben.²¹

A másik oldalon az államnak is számos oka lehet arra, hogy beavatkozzon a diaszpóra életébe. *Külső okként* sorolható fel, amikor a diaszpóra az anyaországi politikai rend megbuktatására tett kísérlet esetén, az anyaország erőket mozgósít ennek megakadályozására,²² vagy, amikor külön-

²⁰ A későbbiekben ezt a teljes viszonyrendszert kifejező értelemben használok a diaszpóra-politika kifejezést, és ennek szinonimájaként a transznacionális politikai kapcsolatrendszert és gyakorlatokat.

²¹ Laguerre: *Diaspora, Politics and Globalization*, 2006, i.m., 46.

²² Uo., 45.

böző okok miatt belpolitikai, esetleg nemzetközi politikai legitimáció érdekében keres politikai kapcsolatot a külföldön élő diaszpóra-közösséggel.²³ Ugyanakkor az anyaország diaszpórával való kapcsolatfelvételének *belső indoka*, ha a diaszpórában megtermelt pénzek anyaországba történő csatornázási és felhasználási mechanizmusát építi ki,²⁴ vagy, amikor az államépítés kulturális-nyelvi funkcióját igyekeznek megerősíteni.²⁵

E kapcsolatokat (lásd 2. táblázat) a transznacionalizmus lencséjén keresztül, de az állam szempontjából szemléli Myra A. Waterbury. Tanulmányában felsorolja azokat az eszközöket, amelyeket az állam a távoli országban élő diaszpóra-lakosságával és a közeli szomszédságban élő határon túli kisebbségeivel történő kapcsolattartásra használ fel. Az anyaország kezdeményezésére hangsúlyt helyező elemzés e kapcsolattartásnak öt formáját öleli fel. Egyfelől az anyaország a befogadó ország politikáját diplomáciai érdekképviseleten vagy államközi szerződések betartatásán keresztül változtathatja meg,²⁶ másfelől finanszírozhat diaszpóra szervezeteket és oktatási, kulturális, politikai és vállalkezési intézményeket is.²⁷ A kapcsolattartás harmadik változata a teljes vagy korlátozott politikai állampolgárság megadása: a politikai választójog és képviselőlet speciális formái és a kettős állampolgárság. Egy negyedik változat, amikor az anyaország szociális biztonsági rendszerébe és munkaerőpiacára való hozzáférést is garantál számukra. Az ötödik kapcsolattartási formában pedig az anyaország kulturális és szimbolikus tagság által, retorikailag egyesíti a nemzetrészeket.²⁸

²³ Waterbury, Myra A.: Bridging the divide: Towards a comparative framework for understanding kin state and migrants sending state diaspora politics. In: Bauböck, Rainer and Faust, Thomas (eds.): *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam UP: Amsterdam, NLD, 2010. 138-139.

²⁴ Laguerre, 2006, *Diaspora, Politics and Globalization*, i.m., 44-48.

²⁵ Waterbury, 2010, Bridging the divide, i.m., 139.

²⁶ Ez leginkább a határon túli magyarokkal folytatott kapcsolatrendszerre jellemző.

²⁷ Magyar esetben ilyen az állami fenntartású, ilyen jellegű projektekre, együttműködésekre támogatást nyújtó *Hungarian Initiative Foundation* pályázati rendszere. (*The Hungarian Initiative Foundation. About us*. Letöltés helye: <http://www.hungaryfoundation.org/about-us>; letöltés ideje: 2015.05.28.)

²⁸ Waterbury, 2010, Bridging the divide, i.m., 131-148.

2. táblázat. Az anyaország és a diaszpóra közötti kapcsolatok lehetséges modelljeinek összehasonlítása (Laguerre, 2006, Østergaard-Nielsen, 2003, Waterbury, 2010 alapján)

Szempontok	Anyaországi politikából kiinduló megközelítés	Diaszpórát is figyelembe vevő megközelítések	
	Waterbury	Laguerre	Østergaard-Nielsen
Politikai jogok az anyaországban	teljes vagy korlátozott politikai állampolgárság megadása, szociális jogok biztosítása	reinkorporáció modell	állampolgári jogok megadása, diaszpóra-szervezetekkel való konzultáció
Politikai jogok a befogadó országban	diplomáciai érdekképviselet, államközi szerződések betartatása	etnikai modell	konfliktusok importja
Anya- és befogadó ország közötti gazdasági áramlás	diaszpóra közösségek szervezeteinek, intézményeinek finanszírozása	gazdasági modell	gazdasági befektetések
Anya és befogadó ország közötti ellenséges viszony	n.a.	politikai ellenzék modell	anyaország diaszpóra-tagok elleni intézkedései, ill. lojalitás megőrzése érdekében tett intézkedések
Anya- és befogadó ország közötti kulturális áramlás	kulturális és szimbolikus tagság felajánlása	transznacionális modell	akadémiai csereprogramok, kulturális és sportesemények, cserediákprogramok, stb.

E Az ilyen és ehhez hasonló transznacionális megközelítésekkel szemben Laguerre az anyaország és a diaszpóra kapcsolatának megértése érdekében úgy véli, hogy nem csupán a diaszpóra és a transznacionális kapcsolatok meghatározásainak újradefiniálására, hanem a diaszpóra és az alulról jövő kezdeményezések közötti kapcsolatok és a globalizációs folyamatok figyelembe vételére is szükség van. Laguerre ugyanis az anyaország és a diaszpóra közötti kapcsolatot egy, a transznacionalitástól a globalizáció felé vezető folyamatként értelmezi.²⁹ E kapcsolattartásnak öt különböző modelljét különbözteti meg.

²⁹ Laguerre, 2006, *Diaspora, Politics and Globalization*, i.m., 43-44.

A *reinkorporációs modellben* az anyaország különböző intézkedéseket fogyanatosít a diaszpórák hazatérésének megkönnyítésére.³⁰

Az *etnikai modellben* a diaszpóra a befogadó országban, etnikai csoportként betöltött státusának erősítése érdekében veszi fel az anyaországgal a kapcsolatokat, hogy az speciális jogokat követeljen számukra.³¹

A *gazdasági modellben* a diaszpórát valuta-forrásként használja: a nemzet gazdasági fejlődése érdekében a kormányzat erőfeszítéseket tesz pénzküldemények növelésére, vagy kidolgozott tervet készít elő a diaszpórából érkező anyagi források anyaországi befektetésének módjaira.³²

A *politikai ellenzék* modelljében a diaszpórát az anyaország ellenzéki erőnek látja, amelyet el kell hallgattatni, a kormánynak okozott lehetséges károk elkerülésére. Ezt az emigráns kormány, vagy a kormány megdöntését célul kitűző diaszpóra ellenzéki csoportok testesítik meg, amelyek támogathatnak anyaországban működő földalatti ellenzéki mozgalmakat is.³³

³⁰ Magyar esetben a rendszerváltoztatás után a tömeges hazatelepülés elmaradt (Borbándi, 1996, *Emigráció és Magyarország*, i.m., 344.), ugyanakkor a 2010-ben megadott egyszerűsített honosítási eljárást a diaszpóra-tagok közül is több százezer igénybe vették, melynek nem titkolt célja a magyar diaszpóra Magyarország életébe történő gazdasági, kulturális és politikai reintegrációja. (Herner-Kovács, 2013, *Nation-Building Extended*, i.m., 66.)

³¹ Laguerre, 2006, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 56. Ennek elsősorban az Európában élő magas számú magyar közösségek esetében van jelentősége.

³² Uo., 56. Habár a magyar kormányzat Nemzetstratégiájában fogalmazta meg ennek szükségességét (Herner-Kovács, 2013, *Nation-Building Extended*, i.m., 61.), eddig még nincs nyoma annak, hogy konkrét tervek lennének e lehetőségek kiaknázására, vagy ezeket a kormányzat még nem hozta nyilvánosságra.

³³ Előbbi esetben a diaszpóra közösség kémkedési tereppé válhat, vezetőket távollétükben elítélhetnek, családtagokat börtönözhetnek be, megakadályozhatják az ellenzékiek hazaköltözését, vagy kísérletet tehetnek arra, hogy kiadassák őket, hogy azok a befogadó országban ne erősödhesenek meg. (Laguerre, 2006, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 51.) A magyar történelem során politikai ellenzéki és emigráns kormányzati szerepekre is több példa akad. Itt lehet például az USA-ban működő *Magyar Nemzeti Bizottmányra*, mint emigráns kormányra (Borbándi, 1985, *A magyar emigráció életrajza*, i.m., 89.), vagy a később '56-osokkal kibővített *Magyar Bizottságra* (Uo., 256.) is gondolni. Emellett az 1980-as években az emigráció második generációja és az anyaországi demokratikus ellenzék között kiépült kapcsolatok egyfajta élő kommunista-ellenes földalatti rendszert képeztek (Uo., 428.).

A *transznacionális modell* elmosza az állam és a diaszpóra közötti határvonalat, kitágítja a nemzetet, s társadalmilag elfogadottá teszi a mindennapi határátlépési gyakorlatokat, az oda-vissza ingázást és a ket-tős állampolgári hűséget. A nemzet ekkor túllépi az állami kereteket, s az anyaország a diaszpórát nem tekinti a saját joghatósági területén kívül állónak.³⁴

Østergaard-Nielsen kiemeli, hogy az anyaország és a diaszpóra közötti politikai kapcsolatépítést mind az anyaország, mind a diaszpóra kezdeményezheti,³⁵ melynek a következő formáit különbözteti meg: gazdasági befektetéseket, kiterjedtebb politikai jogok garantálását, és identitás megőrzésére szolgáló események, szervezetek, továbbá akadémiai csereprogramok, kulturális és sportesemények finanszírozását.³⁶ Ugyanakkor a szerző szintén felhívja a figyelmet az anyaország és a diaszpóra közötti kapcsolat negatív aspektusaira is: az anyaországban már meglévő társadalmi feszültségek a befogadó országba is áttérjedhetnek, amelyet a diaszpóra anyaországgal fenntartott kapcsolata tovább erősíthet, valamint politikai ellenzék szerepébe kerülve maga a diaszpóra is hozzájárulhat feszültségek növeléséhez, amelynek akcióit az anyaország semlegesíteni igyekszik.³⁷

A szerző emellett felhívja a figyelmet arra is, hogy az anyaország és a diaszpórák politikai kapcsolatait a különböző *politikai lehetőségstruktúrák* és *intézményi csatornák* is befolyásolják.

Egyrészt a bevándorló csoportok anyaországra irányuló tevékenysége az anyaország helyi politikai kontextusától is függ: különböző stratégiákat alkalmazhatnak attól függően, hogy napirendjük az anyaországban mennyire ellentmondásos, mennyire állnak az anyaországi politikai pártok mellett vagy ellen.

³⁴ Laguette, 2006, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 52. A magyar nemzetépítés jelenlegi gyakorlata szintén ebbe az irányba indult el az utóbbi időben, s a nyugati diaszpóra nemzethez való visszacsatlását több állami kezdeményezés segíti. (Herner-Kovács, 2014, *Nation-Building Extended*, i.m., 64-66.)

³⁵ Bővebben lásd Herner-Kovács, 2014, *Nation-Building Extended*. i.m., 58.

³⁶ Østergaard-Nielsen, 2003, *Transnational Politics*, i.m., 17.

³⁷ Uo., 17-18.

Másrészt az anyaországi politikai szervezetek a diaszpóra politikai csoportjain kívüli erőforrásokra is támaszkodhatnak a befogadó vagy más országokban, demonstrációkat, határokon átívelő kapcsolatrendszereket, média használatát és egyéb modern telekommunikációs eszközöket is beleértve.

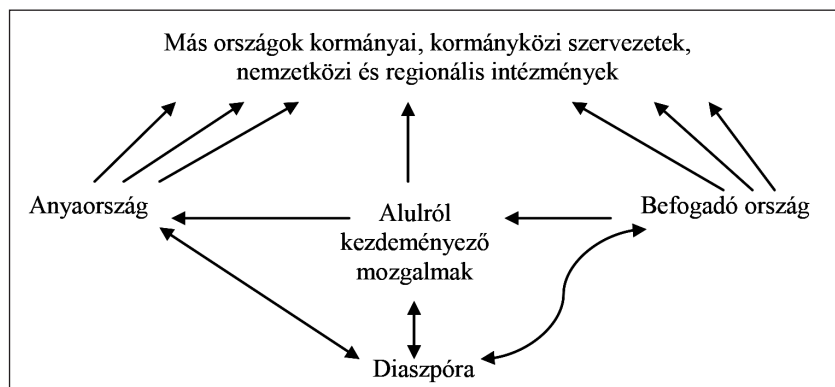
Harmadrészt a *nemzetközi szervezeteknek* is jelentős szerepük van e kapcsolatokban, amelyektől különösen az anyaországi kormányzattal ellenzéki viszonyban lévő diaszpóra-csoportok próbálnak meg támogatást kérni. A szerző megjegyzi, hogy ilyen esetben csupán azok a több pénzügyi és/vagy kapcsolati erőforrással rendelkező csoportok tudnak sikerrel járni, akik más nem-kormányzati szervezetekkel kötnek szövetségeket, melyek nemcsak megkönnyíthetik a politikai döntéshozatali folyamatba történő bekapcsolódásukat, hanem normatív hivatkozási keretként is szolgálnak számukra, különösen emberi jogi ügyekben.³⁸

Gabriel Sheffer ezt a tágabb rendszert, mely a diaszpóra számára potenciális együttműködési lehetőségekkel és működési keretként szolgál, *transz-állami politikai rendszernek* hívja, melyet szerinte is figyelembe kell venni a vizsgálatok során. Ez alatt a nemzetközi nem-kormányzati szervezetek, a nemzetközi kormányközi szervezetek, valamint a regionális védelmi és kereskedelmi szervezetek által alkotott politikai teret érti, amelyek megalapításában és munkájában a diaszpórák is tevékenyen részt vehetnek.³⁹ (A kapcsolatrendszert megvilágító körforgást lásd 2. ábra.)

³⁸ Uo., 24-25. Például az *Amerikai Erdélyi Szövetség az Emberi Jogok Ligájával* és a *Jogászok Nemzetközi Bizottságával* is alakított ki ilyen kapcsolatokat az erdélyi magyarság jogvédelme érdekében. (Hermann, 2011, *Az Amerikai Erdélyi Szövetség története*, 54-55.)

³⁹ Sheffer, 2003, *Diaspora Politics*, i.m., 27.

2. ábra. Az anyaország, az alulról jövő kezdeményezések, a nemzetközi szervezetek más országok és a diaszpóra közötti politikai viszonyrendszer (Laguerre, 2006, Østergaard-Nielsen, 2003, Sheffer, 2003 alapján)

4. A diaszpóra és a befogadó ország politikai kapcsolatrendszere

A Laguerre által asszimilációs megközelítésűnek aposztrofált etnikai lobbizás szakirodalom elsősorban a befogadó országra fókuszál, és legtöbbször a sikerekhez vezető stratégiák és taktikák állnak vizsgálati középpontjában,⁴⁰ amely valószínűleg annak köszönhető, hogy az USA-ban megindult kutatások leginkább az etnikai lobbizás amerikai nemzeti érdekekhez való viszonya alapján vizsgálódnak. Kutatásait emellett befolyásolják az etnikai lobbizás működésével kapcsolatos meggyőződések: míg egyes kutatók biztonsági fenyegetésként és/vagy az ország külpolitikájának balkanizálódásaként, addig mások egy multikulturális demokrácia működésének részeként értékelik az etnikai lobbizást.⁴¹ Østergaard-Nielsen e politikai tevékenységek negatív megítélésével kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy az etnikai lobbizás nem

⁴⁰ Az etnikai lobbizás sikereihez szükséges stratégiák és taktikák szakirodalmi összefoglalását lásd Herner-Kovács, 2013, *Challenging the Conventional Wisdom*, i.m.

⁴¹ E szakmai vitát részletesen lásd Uo., 199-205.

mindig jár sikerrel:⁴² több olyan eset van, amikor a diaszpóra anyaország felé való egyre mélyebb elköteleződésével párhuzamosan a közösség befogadó országban betöltött státusa meggyengül, továbbá azok a bevándorló közösségek, amelyeket valamilyen megosztottság (például kisebbség-többség) jellemez, nehezebben alkotnak összetartó, hatékony politikai platformot. Emellett a kölcsönös együttműködés azon is megbukhat, ha az anyaországi politika egyes csoportokat túl radikálisnak ítél meg.⁴³

Laguerre értelmezésében a *diaszpórikus lobbizás* három különböző folyamatot takar:

- a diaszpóra-tag hajlandóságát arra, hogy a befogadó országban, szülőföldje érdekeit képviselve ilyen politikát folytasson;
- a diaszpóra lobbizás kapcsolatát a befogadó ország politikai szereplőivel és intézményeivel;
- a diaszpóra lobbizás kapcsolatát az anyaország politikai szereplőivel és intézményeivel.

E hármas kapcsolatrendszer alakítja a diaszpóra politikai elkötelezettségét, és az e tevékenységeket fenntartó infrastruktúrát.⁴⁴ Szerinte a befogadó országban tevékenykedő diaszpóra-politikus olyan – két kormány között közvetítő – kozmopolita, aki e három politikai közösséget integrálja, s akinek egyedi pozícióját, tudását és kapcsolatrendszerét egyetlen más ügynökség sem képes betölteni.⁴⁵ Központi kérdése, hogy a nemzetállam politikai határait leolvasztó globalizáció miként alakítja át a diaszpóra lobbizást informális állami megbízottakká, akiknek politikai tevékenysége új státust kap a határokon átnyúló kapcsolatrendszerében.⁴⁶

⁴² A diaszpórák, mint biztonsági kockázatot értelmezők legnagyobb képviselője Samuel Huntington. Nézetének részletes ismertetését magyarul lásd Szalai Éva Emese: A diaszpórák szerepe az új világrendben. *Külügyi Szemle*, 2012. nyár, 143-164.

⁴³ Østergaard-Nielsen, Eva, 2003, *Transnational Politics*, i.m., 29.

⁴⁴ Laguerre, 2006, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 73-74.

⁴⁵ Uo., 100-102.

⁴⁶ Uo., 74.

Az etnikai lobbizás szakirodalma az erőfeszítések sikerességének feltételeként a következő szempontokat hangsúlyozza: a csoporton belüli egységet, a különböző politikai pártokkal, más lobbizási vagy diaszpóra szervezetekkel és kormányzati politikusokkal kötött szövetségeket,⁴⁷ az etnikai szavazatok megfelelő mértékét és elosztását, a pénzügyi források bőségét, valamint a befogadó országhoz való alkalmazkodó készséget.⁴⁸

Laguerre ezzel szemben a diaszpóra lobbizási formáit és stratégiáit alternatív módon, e közösségek politikai gyakorlataira fókuszálva közelíti meg. Szervezetek szempontjából a szövetségépítés, a szervezettség, a finanszírozási ciklusok és a konfliktusok intenzitása, elterjedtsége szerint osztályozza a lobbizási formákat. Szövetségépítés szerint a szervezeteken belüli törésvonalak ellenére elvileg adott csoportokon belüli koalíciók,⁴⁹ és kivételes alkalommal vagy állandó jelleggel kötött csoportok közötti koalíciók, valamint helyszínen lévő koalíció,⁵⁰ vagy nemzeti szintű szövetség lehetséges formáit különbözteti meg.⁵¹ Emellett a diaszpóra lobbizási szervezettsége szempontjából is lehet különbséget tenni a diaszpóra

⁴⁷ Haney, Patrick J. – Vanderbush, Walt: The Role of Ethnic Interest Groups in U.S. Foreign Policy: The Case of the Cuban American National Foundation. *International Studies Quarterly*. 1999, 13: 341-361., itt: 344-345; Smith, Tony: *Foreign Attachments. The Power of Ethnic Groups in the Making of American Foreign Policy*. Harvard UP: Cambridge, Massachusetts – London, England, 2000. 116.

⁴⁸ Smith, 2000, *Foreign Attachments*, i.m., 86-89; Haney-Vanderbush, 1999, The Role of Ethnic Interest Groups, i.m., 344-345.

⁴⁹ Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 84. Erre az Amerikai Magyar Országos Szervezete adódik magyar példaként, amely 1984-ben vált ki az Amerikai Magyar Szövetségből, majd ebből 1989-ben szintén kivált egy csoportosulás, a Magyar Amerikai Országos Szervezete. (Papp Z.: Beszédből világ. Amerikai magyar szervezetek és működtetők – közelről. In: Papp Z., 2008, *Beszédből világ*, i.m., 36.)

⁵⁰ Ez történik, amikor egy helyi közösség kongresszusi képviselőjével lép kapcsolatba, amely közösség a képviselő kerületébe tartozik. (Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 84.)

⁵¹ Uo., 84. Mind a nemzeti szövetségesek, mind a helyi szövetségesek keresésére számos példa akad az észak-amerikai magyar lobbizási hidegháború alatti és az utáni történetében. Az amerikai magyarság legfontosabb szövetségesei például a magyar származású, vagy valaha magyarsággal kapcsolatba került politikusok (kongresszusi képviselők, szenátorok, kormányzók) voltak.

lobbizási formái között.⁵² A hivatalos, állandó szervezetek Laguerre szerint jobban teljesítenek lobbizási ügyekben, mint a kevésbé szervezett informális ad hoc szervezetek, hiszen utóbbiak nagyobb eséllyel szűnnek meg, miután egy ügy megoldódik,⁵³ míg előbbieket folyamatos működésük miatt nagyobb tapasztalatra tehetnek szert.⁵⁴ Sheffer itt még arra is felhívja a figyelmet, hogy az ad hoc szervezetek inkább informális kapcsolatokat, a bürokratikus szervezett egyesületek viszont hivatalos kapcsolatokat ápolnak az anyaországgal.⁵⁵

Laguerre szerint ezen kívül figyelembe kell venni a pénzügyi források feletti rendelkezés diaszpóra-szervezetekre gyakorolt hatását is. A szervezetek a diaszpóra-lobbizási működésének elején egyfajta pénzügyi ciklusban vannak, ezt pedig a választási ciklusok és anyaországi válsághelyzetek közötti csendes időszakokban a pénzügyi forrásokért folytatott küzdelem váltja fel.⁵⁶ Ezzel van összefüggésben az is, hogy a lobbizás nem mindig egységes célok mentén halad, hiszen a forrásokért folytatott küzdelem és a különböző ideológiák vagy módszerek ellentéteket szülhetnek a szervezetek között. Barátságos versengés alakul ki, amikor a csoportok hasonló napirendet követve küzdenek a pénzügyi forrásokért. Emellett a helyi konfliktusok akár transznacionálissá is válhatnak a több helyszínen működő csoportok között.⁵⁷

A befogadó országban tevékenykedő diaszpóra-politikus tevékenységi formáit Laguerre hivatali minősége, eredeti hivatása és finanszírozási

⁵² Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 84-85.

⁵³ Ilyen informális szervezetnek indult egy tömegtüntetés alkalmával az Emberi Jogokért Romániában Bizottság, az 1984-ben végleges, immár hivatalos formát öltő Magyar Emberi Jogok Alapítvány. (Hermann, 2011, Az Amerikai Erdélyi Szövetség története, i.m., 89.)

⁵⁴ A magyar kormánnyal partneri kapcsolatban álló szervezetek teljes értékű listáját lásd a Nemzeti Regiszter kormányzati portálon. (Letöltés helye: <https://www.nemzeti-regiszter.hu/szervezetek>: letöltés ideje. 2015.05.29.)

⁵⁵ Sheffer, 2003, *Diaspora Politics*, i.m., 26-27.

⁵⁶ Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 109-110.

⁵⁷ Uo., 110-111. Egy ilyen ideológiai rivalizálás anatómiáját az Amerikai Erdélyi Szövetség és az Erdélyi Világszövetség között, lásd Hermann, 2011, Az Amerikai Erdélyi Szövetség története, i. m. 74-81. Pénzügyi okok miatt kialakuló rivalizálásra is számos példa akadhat, amelyek feltáráshoz további kutatások szükségesek.

zási lehetőségei szerint különbözteti meg. Az első alapján, a szervezetek fenti formáinak megfelelően megkülönböztethetünk *hivatalos diaszpóra lobbistát*, akinek képviseleti tevékenységéért az anyaország kormánya fizet annak érdekében, hogy őt támogató jogszabályokat fogadtasson el, vagy sújtó szankciókat előzzön meg.⁵⁸ Az *informális diaszpóra lobbista* ellenben honorárium nélkül, a befogadó ország állampolgáraként lobbizik a kormányzatnál, a demokratikus elvek fenntartása érdekében.⁵⁹ Utóbbi társadalmi aktivistaként tevékenységének sikeressége érdekében elengedhetetlennek tartja a diaszpóra képviseletét ellátó parlamenti képviselőkkel való együttműködést.⁶⁰ Laguerre a diaszpóra-politikus *eredeti hivatása* alapján két típust különböztet meg: *kezdeményező lobbistának* hívja azokat a politikai vállalkozókat, akik saját akaratukból állnak ki egy ügy érdekében, és *szabálykövető lobbistáknak* azokat, akik egy szervezet élén fizetésüket megbízóiktól kapják, az általuk előre meghatározott célokért folytatott tevékenységükért. Megbízó ilyen esetben lehet a befogadó ország vagy az anyaország kormánya, de egy harmadik fél is.⁶¹ Emellett a *finanszírozás formájának* a diaszpóra-politikus életpályájára

⁵⁸ Ilyen tevékenységet folytat jelenleg a magyar kormány nevében Connie Mack IV, volt demokrata képviselő. (Christina Wilkie: Diplomatic Dust-Up Means Big Bcks for Congressman Connie Mack IV. *Huffington Post*, 11/20/2014. Letöltés helye: http://www.huffingtonpost.com/2014/11/20/hungary-connie-mack_n_6193522.html; letöltés ideje: 2015.05.29.)

⁵⁹ Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 89-96.

⁶⁰ A törvényhozói ággal való ilyen kapcsolatfenntartás különösen USA politikai rendszerében jellemző, ugyanakkor például a hidegháború alatti európai magyar diaszpóra szervezetek képviselői szintén nem lehettek a magyar kormány hivatalos megbízottai. A hivatalos lobbisták az utóbbi időben számon tartják a társadalmi aktivistaként lobbizókat is, a törvényhozásra gyakorolt nyomás fenntartása érdekében, az alulról jövő kezdeményezések képviselőivel történő együttműködés ugyanis erősítheti a külföldi kormányzat pozícióit. (Uo., 89-96.) Ennek lehetőségére és a benne rejlő potenciálokra utalt Connie Mack is, egy Magyarországon rendezett konferencián tartott beszédében. (Letöltés helye: <http://szazadveg.hu/foundation/rendezvenyek/public-diplomacy-magyarorszag-uj-kulkapcsolati-utakon>; letöltés ideje: 2015.05.29.) Az informális lobbisták másfelől alá is áshatják utóbbiak munkáját, amennyiben ellenzik az anyaországi kormányzat által képviselt politikai irányvonalat. (Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 89-96.)

⁶¹ Uo., 97. Ilyen például a korábban említett Connie Mack és más amerikai magyar diaszpóra-szervezetek képviselői közötti különbség.

gyakorolt hatását tekintve három lehetséges eset áll fenn. A diaszpóra lobbizás egyik formája az *önkéntesség*.⁶² Ilyenkor a lobbizó sokszor főállás mellett foglalkozik érdekvédelemmel, melynek cserébe nem vár el pénzügyi támogatást, de részvételét csak akkor aktiválja, amikor egy jó ügynek szüksége van munkájára. Másik formája a *vállalkozás*, amelyet az egyén mások önkéntes munkájából, kormányzati támogatásokból és alapítványi adományokból működtet.⁶³ Egy harmadik lehetséges típus, a *felbérrelt lobbista*, akinek tevékenységét független szponzor finanszírozza, emiatt az adományokból befolyó pénzüsszeg nem létkérdés a számára.⁶⁴

A diaszpóra-lobbi stratégiáit a beavatkozás módja, intenzitása, valamint az azt mozgató csereajándék-mechanizmus alapján is osztályozhatjuk. Az etnikai (és az általános) lobbi szakirodalom mellett Laguerre is hangsúlyozza a politikai érdekképviseletnek a *beavatkozás módja* szerinti két alapvető metódusát: a *közvetlen lobbizást*, melyben a diaszpóra-politikus a tisztviselőket közvetlen módon igyekszik meggyőzni, és a *közvetett lobbizást*, amikor tömeglevel-kampányt indít el köztisztviselők, különösen politikusok felé, egy bizonyos döntési irányba történő befolyásolás reményében.⁶⁵ Emellett a beavatkozás *intenzitása alapján* is

⁶² Ilyen volt például az *Amerikai Erdélyi Szövetség* összes tagja. Bővebben lásd. Hermann, 2011, *Az Amerikai Erdélyi Szövetség története*, i.m.

⁶³ Gyakran egyetlen ügyre specializált entitásként indul el, és később kiterjesztheti működését úgy, hogy önfenntartóvá válik. Magyar szempontból ma már ilyen minden politikai tevékenységgel foglalkozó észak-amerikai szervezet, így a *Magyar Emberi Jogok Alapítvány*, az *Amerikai Magyar Koalíció*, melyek rendszeresen szerveznek pénzgyűjtő gálákat tevékenységük folytatása érdekében. (Lásd például Annual Gala Dinner Honors John N. Lauer and the Cleveland Hungarian Heritage Society; letöltés helye: <http://www.hacusa.org/en/2013-press-releases/annual-gala-dinner-honors-john-n-lauer-and-the-cleveland-hungarian-heritage-society>, letöltés ideje: 2015.05.31.; A CHRR első pénzgyűjtő akciója Tom Lantos, kaliforniai kongresszusi képviselő számára a New York-i Four Seasons vendéglő különtermében. New York, 1982, letöltés helye: <http://www.hhrf.org/dokumentumtar/>; letöltés ideje: 2015.05.31.)

⁶⁴ Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 97-98.

⁶⁵ Uo., 98. Ilyen felosztást alkalmaz Burdett A. Loomis általános lobbiról szóló összefoglaló kötetében is (Loomis, Burdett A., Loomis, Burdett, A. (ed.): *Guide to Interest Groups and Lobbying in the United States*. CQ Press: Washington, 2012, 361-367.), de az etnikai lobbi technikái tipológiáját vizsgáló Paul – Paul szerzőpáros is, akik a közvetett és közvetlen lobbizás mellett a politikai döntéshozási folyamat megfigyelését, monitoro-

különbséget kell tenni *hideg* és *forró* taktikák között.⁶⁶ Előbbi a diaszpóra-politikusok által választott tisztviselők személyes felkeresésén, azok hosszú távú felvilágosító munkáján és együttműködésén alapszik,⁶⁷ utóbbi esetében a lobbisták azonnali eredmény reményében kezdenek tömegrendezvényekkel kísért politikai meggyőzés-kampányba, azonban e metódus rövid intenzitása miatt csupán rövid távú célok elérésére alkalmas.⁶⁸ Sheffer ezek mellett a *radikális* és a *mérsékelt* stratégiák közötti különbségre is felhívja a figyelmet. Szerinte a diaszpóra a siker érdekében inkább a mérsékelt utat választja, ugyanis az anyaországgal való konfliktus felvállalása ellenére még mindig ez a legjobb megoldás a legtöbb diaszpóra számára, emellett a befogadó országban történő érdekérvényesítésnek is ez hatékonyabb módszere.⁶⁹

zását is igen lényeges elemnek tartja az etnikai lobbik sikeressége szempontjából. (Paul, David M. – Paul, Richard Anderson: *Ethnic Lobbies and U.S. Foreign Policy*. Lynne Rienner: Boulder, London, 2009. 64.)

⁶⁶ Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 99-100.

⁶⁷ Papp Z. erre utal, amikor az amerikai magyar csúciszervezetek speciális „lobbilogikáját” ismerteti. (Papp Z., 2008, *Beszédből világ*, i.m., 40.)

⁶⁸ Ezt a két lobbizási taktikát nem lehet élesen elválasztani egymástól, mivel a lobbizás lehet, hogy *hideg* a folyamat elején, hogy tesztelje a környezetét, és ha nincs eredmény, *forró* taktikákba foghat, hogy nyomást gyakoroljon az ügygel kapcsolatban és fordítva. Megjegyzendő az is, hogy mind a két taktika más-más szervezeti menedzsmentet kíván meg a lobbizási csoporttól, a pénzügyi és erőforrások, a tagság részvétele és a tevékenység stratégiai tekintetében. (Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 99-100.) Magyar példának erre a Kálmán László vezette *Magyar Akcióbizottság* esete adódik, amely egy, az *Emberi Jogokért Romániában* (CHRR, később *Magyar Emberi Jogok Alapítvány*) nevű szervezettel együtt, 1976-ban kezdett az erdélyi magyarság jogséremlereire figyelmet irányítani kívánó tömegdemonstráció és levélkampány szervezésébe. Később azonban utóbbi *hideg* lobbizásba fogott, s tanúvallomásokot számos alkalommal tett a Kongresszus megfelelő bizottságai előtt, míg előbbi tovább folytatta a tömegrendezvények szervezését, amely a két csoport között kibékíthetetlen ellentéteket eredményezett. (Borbándi, 1985, *A magyar emigráció életrajza, 1945-1985*, i.m., 429.)

⁶⁹ Sheffer, 2003, *Diaspora Politics*, i.m., 25. A határon túli magyarság számára ennek különös jelentősége van, különösen a hidegháború alatt, amikor a rosszul választott radikális stratégiákkal a diaszpóra közvetetten azokat sújtja, akiken segíteni szeretne. A körültekintő módszerek megválasztására hívta fel a figyelmet Teleki Béla, az *Amerikai Erdélyi Szövetség* elnöke, erről lásd Hermann, 2011, *Az Amerikai Erdélyi Szövetség története*, i.m., 7.

A stratégiák etnikai lobbizól eltérő megközelítését adja Laguerre, amikor feltételezi, hogy a diaszpóra-lobbisták egy *cseremechanizmus* középpontjában vannak: az „ajándék”, amelyet kicserélnek, mind a diaszpóra, mind a befogadó ország politikai szereplői számára jelentőséggel bír. Az érdekcsoport szemszögéből ilyen lehet a kampányhoz való pénzügyi hozzájárulás, etnikai szavazatok megszerzése,⁷⁰ de maga az információ is,⁷¹ cserébe a politikai szereplők azt ígérik, a politikát a diaszpóra céljainak megfelelő irányába fogják befolyásolni.⁷² Ez alapján az ajándék-csereajándék mechanizmusok három sémáját azonosítja. Az *elvárás-mentes séma* olyan jóhiszeműséggel adott ajándékot jelent, amely azzal a feltételezéssel él, hogy a későbbiekben hasznot hozhat a csoport számára, s a jó kapcsolatok érdekében adják egymásnak a felek. A *fókuszált ajándék sémájában* az ajándékot egy konkrét cél elérése érdekében kapja előre az adományozott fél. A harmadik, *teljesítés utáni ajándék* sémában az adott feladat teljesítése után adományoz a diaszpóra a politikai döntéshozónak.⁷³

Az egyes stratégiák és taktikák közötti választás okait kutatva más szerzők szerint további szempontokat is ajánlott figyelembe venni. Sheffer általánosságban úgy véli, hogy a választás okait a diaszpóra anyaországhoz fűződő kapcsolatának intenzitása is magyarázza, mivel ilyen tekintetben az anyaországgal közös identitás és viselkedési mintázat gyakorolja a legnagyobb hatást.⁷⁴ A politikai tevékenység minőségét illetően Eva Østergaard-Nielsen más tényezőkre is felhívja a figyelmet. Szerinte a diaszpóra lobbizási vizsgálatakor számításba kell venni, hogy az adott *diaszpóra hogyan*

⁷⁰ Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 86. Erre az észak-amerikai magyar diaszpóra esetében számos példa akad, melyek jelentőségét további kutatás feladata feltárni.

⁷¹ A lobbizás, mint információs szubvenció fontosságára Hall és Deardoff szerzőpáros hívják fel a figyelmet. (Richard L. Hall – Alan V. Deardoff: *Lobbying as Legislative Subsidy*. *American Political Science Review*. 2006, Vol. 100, No. 1, February, 69-84.)

⁷² Laguerre, 2003, *Diaspora, Politics, Globalization*, i.m., 86.

⁷³ Uo., 87. E csereajándék-mechanizmusok magyar szempontból való feltárása, és azok hatékonyságának vizsgálata csupán mélyebb elemzés eredménye lehet.

⁷⁴ Sheffer, 2003, *Diaspora Politics*, i.m., 12.

jutott a befogadó országba (politikai vagy gazdasági menekültként),⁷⁵ milyen régóta tartózkodik ott, hányadik generáció végzi a lobbitevékenységet (mivel minél beágyazottabb egy szervezet a befogadó ország társadalmába, annál hatékonyabban tud működni), valamint milyen a diaszpóra befogadó országban betöltött strukturális, társadalmi-gazdasági pozíciója, amely transznacionális politikai irányultságát befolyásolja.⁷⁶ Egy negyedik lobbitevékenységet meghatározó tényező, a *politikai lehetőség struktúra*, amelynél meg kell vizsgálni, hogy a transznacionális tevékenység egyáltalán függ-e a diaszpóra által a befogadó országban szerzett politikai jogok mértékétől, és ha igen, figyelembe kell-e venni a befogadó ország bevándorlási szabályrendszerének hatását e tevékenységére. A zárt politikai rendszerek ugyanis erősíthetik a bevándorlók transznacionális irányultságát, a befogadóbb rezsimék viszont azért járulhatnak hozzá ilyen folyamatok kibontakozásához, mert szabályozásuk megengedőbb az etnikai, vallási szervezetek intézményesülésével kapcsolatban.⁷⁷

A *hatékonyság mérésének* megfelelő módszertanát – más érdekképviseleti tevékenységhez hasonlóan – a diaszpóra-lobbi esetében is igen nehéz kialakítani. A diaszpóra politikai tevékenységének befogadó országra gyakorolt hatása nem valósul meg minden esetben, mivel a megfogalmazott gazdasági és biztonságpolitikai érdekektől nehéz eltéríteni az adott kormányzatot, amely bizonyos esetekben egyensúlyozhat saját nemzeti érdeke és a területén élő diaszpóra anyaországa által követelt emberi jogi dimenziók között.⁷⁸ A befogadó ország felé irányuló transznacionális politikai gyakorlatok összetettsége miatt Øster-

⁷⁵ Egészen más volt a zömmel '56-os menekültekből álló csoportosulások lobbizása, mint a '47-es politikai emigráció tagjaié. A két csoport nem is nagyon tudott egymáshoz közeledni, s csak későn alakított közös politikai fórumot. (Borbándi, 1985, *A magyar emigráció története, 1945-1985*, i.m., 283-298.)

⁷⁶ Minél kevésbé befogadó ugyanis egy társadalom, annál inkább valószínű a diaszpóra anyaország felé való irányultsága, amelyet a szakirodalom „reaktív identitásnak” nevez, s amely egyes esetekben radikalizálódáshoz is vezethet. (Østergaard-Nielsen, 2003, *Transnational Politics*, i.m., 18-20.)

⁷⁷ Uo., 18-20. Ez választ adhat arra is, hogy a magyar esetben is miért eltérők az Európában és az Egyesült Államokban végzett érdekvédelmi tevékenységgel kapcsolatban.

⁷⁸ Uo., 29-30.

gaard-Nielsen az etnikai lobbiszakirodalom által használthoz⁷⁹ képest más sikerkritérium rendszert javasol. Szerinte önmagában már annak a ténye is eredménynek tekinthető, hogy a diaszpóra-politikai csoportok képesek elindítani a befogadó ország és az anyaország közötti párbeszédet. Tehát nem feltétlenül a befogadó ország politikai irányvonalának megváltoztatása jelenti a siker mércéjét, hanem már annak a lehetőségnek a megteremtése is, hogy a két fél meghallgatja egymást.⁸⁰

5. Lehetséges tanulságok a magyar kutatás számára

A diaszpóra – anyaország – befogadó ország hármass politikai viszonyrendszerének és az emigráció politikai tevékenységének önálló jogon való elméleti újragondolása olyan aspektusokat emelhet a figyelem középpontjába, amelyet a hagyományos elméleti megközelítések elkerülnek. A Laguerre és Østergaard-Nielsen által használt diaszpóra-politika fogalmának összes szempontrendszerére több magyar példa is akad, ezért ezek módszeres feltárását, a korábbi kutatások eredményeit is felhasználva, és a fenti elméleti megállapítások figyelembe vételével érdemes a következő kérdések mentén tovább folytatni:

- Melyek voltak és melyek ma a legfontosabb nyugati diaszpóra-politikai szervezetek? Ezek milyen válságokon mentek keresztül? Milyen e szervezetek viszonya közösségekhez, milyen életciklusaik voltak, milyen célokat tűztek ki maguk elé? Politikai tevékenységeiket milyen eszközökkel és hatékonysággal igyekeztek elérni?
- E politikai tevékenységekre hogyan hatott a befogadó ország politikai lehetőségstruktúrája, az adott diaszpóra szervezet

⁷⁹ Az etnikai lobbiszakirodalom sikernek a befogadó ország politikai döntéshozatali irányának megváltoztatását tartja. Egy közép-kelet-európai lobbik ilyen értelemben vett sikertelenségének okait bemutató kutatást lásd: Garrett, A. Stephen: Eastern European Ethnic Groups and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly*, Vol. 93., No. 2., Summer, 1978. 301-323, itt-306-308.

⁸⁰ Østergaard-Nielsen, 2003, *Transnational Politics*, i.m., 30.

generációs struktúrája, mentalitása, ideológiai beállítottsága és tartózkodási hossza a befogadó országban?

- E szervezetek hogyan tartottak fenn kapcsolatot az anyaországgal, a határon túli magyarokkal, más nyugati magyar diaszpórákkal, nem-kormányzati és nemzetközi szervezetekkel, és ezek hogyan hatottak a befogadó országban végzett érdekvédelmi tevékenységeikre?
- Az anyaországgal folytatott kapcsolatok mely modelljei érvényesültek a különböző esetekben? Hogyan lehet e kapcsolatokat fejleszteni, milyen más országokban bevált módszereket lehet alkalmazni a magyar diaszpórák esetében, s az utóbbi időben újonnan kiépített politikai kapcsolatoknak mik voltak a hatásai a diaszpóra életére?
- E szervezetek politikai képviselői hogyan kerültek pozícióikba? Milyen szerepeket vettek fel a befogadó és az anyaország közötti kapcsolatokban, hogyan találtak finanszírozási lehetőségeket, és ez hogyan hatott tevékenységeikre?

Habár a magyar szakirodalomban nincs példa a diaszpóra politikai tevékenységeinek és politikai viszonyainak ilyen komplex, nem állami gyakorlatok szempontjából történő vizsgálatára, mégis erre több okból is szükség van. Annak ellenére, hogy a Magyarországról történő kivándorlás egyre nagyobb méreteket ölt, a tudomány még nem regisztrálta a kivándorlókra hatással lévő, vagy az általuk végzett politikai tevékenységeket az ő belső szempontjukból, valamint a kapcsolatrendszerükben lévő erőforrások számbavétele is hátra van még. A diaszpóra-politika ilyen szemléletű történeti feltárása az egykori vasfüggöny mögött lévő ország hosszú ideje külföldön élő népességének anyaországba történő teljes értékű kulturális integrációja miatt is elengedhetetlen. E történeti feltárás által ugyanis az anyaországban élők megérthetik, milyen áldozatok árán, milyen nehézségekkel néztek szembe az egykori emigránsok, és mindennek ellenére mit próbáltak tenni távolban élő rokonaikért és az anyaországért. A tanulmányomban érintettek nem fedik fel az összes lehetséges politikai kapcsolattartási és tevékenységi formát, azonban a magyar diaszpóra által végzett és azt érintő politikai gyakorlatok módszeres feltárásának előrehaladtával az erre vonatkozó elméleti konstrukciók is továbbfejleszthetővé válnak.

DIASZPÓRA-POLITIKÁK

Egeresi Zoltán

A vendégmunkások hazautalásaitól a nemzetközi lobbigruppákig: Törökország és a török diaszpóra kapcsolata

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben a jelentős népességet kibocsátó államok többsége egyre aktívabb és céltudatosabb diaszpóra politikát kezdett el folytatni, ami a témával foglalkozó szakirodalmat sem hagyta érintetlenül. Míg korábban a bevándorló közösségeket főleg a befogadó állam részéről vizsgálták, addig egyre nagyobb hangsúly került az anyaországok diaszpóra politikájának elemzésére.

Francesco Ragazzi a különböző diaszpóra politikákat folytató államokat osztályozó tanulmányában megállapította, hogy Törökország – Horvátországhoz és Mexikóhoz hasonlóan – egy *globális-nemzetnek* tekinthető.¹ Erre a csoportra jellemző, hogy tagjai támogatják a diaszpóra lobbitevékenységét, konferenciákat, kulturális programokat szerveznek a kivándorolt közösségek anyaországgal fenntartott kötelékeinek erősítésére, illetve igyekeznek gazdasági és politikai hasznot húzni a diaszpórából – melyet változatos szociális, politikai jogokkal ellensúlyoznak.

Valóban, ugyan a török diaszpóra kialakulása nem egy tervezett stratégia részeként – bár aktív állami támogatás mellett – zajlott, Ankara jelentős lépéseket tett az elmúlt évtizedekben a diaszpóra meg-

---

¹ Lásd bővebben: Ragazzi, Francesco: A Comparative Analysis of Diaspora Policies. *Political Geography* 2014 41. 74-89.